

SAMOTNI PREDELI, POLNI ŠUMEČIH SPOMINOV

PREČUDEN CVET JE V GRAPI ČRNI

MARJAN BRADEŠKO

Dolgo deževje je za nami. V sivem majskem jutru se v iskanju sonca odpraviva v Idrijske hribe, v Utrško grapo. Po vsaki grapi se pride do izvira, ki je vedno visoko v kakšnem robu. Morda naju danes kje pod Utrškim vrhom vendarle obsije kakšen žarek.

Kot ponavadi tudi tokrat začenjava pri izlivu - voda iz Utrške grape se pridruži Idrijci pri Stopniku, na levem bregu. Steze v grapo je kmalu konec in že se pojavi prvi skok - v skalo je vrezan poševen žleb, po katerem se vodi neznansko mudi dol v Idrijco. Grapa vse bolj leze nekam noter, med bregove, vendar je struga kljub temu zelo strma. Toliko, da mora potok spet skočiti, tokrat v prav lepem, dvojnem slapu, podobnem tistemu v Davči.

UTRŠKA (GAŠPERJEVA) GRAPA

Vse bolj sopeva v breg, voda pa čedalje bolj drvi. Po nekaj manjših slapičih je spet na vrsti prav postaven lepoteč - za dober zalet se zadrša v širokem pramenu čez trebušast rob, na skalni štrlini pa zoži v eleganten curek, ki se požene v širok tolmun.

Nad ustjem raste levo v bregu visok skalni pomol, na katerega zlezeva. Nudi nama prav zračen pogled v grapo, pa spodaj v Stopnik in v zaraščene bregove Šentviške planote na drugi strani doline. Ob vlažnih skalah, iz katerih se sklanjajo mastnice, se vrneva k strugi, ki naju usmeri v tesen z manjšim slapom. Malo desno in levo je treba pokolovratiti in struga se prvič malo umiri. Na koncu uravnave pa izgine nekam noter, med visoke skalne stene, kjer spet nekaj prši in šumi.

Tu je seveda potreben 'obvoz'. Po občutku zavijeva v desno, visoko na rob, in ugotoviva, da sva zadela. Na drugi strani so namreč neprehodne stene, ki pa jih iz grape spodaj ni videti. Po strohnelem listju in vejah se podričava nazaj noter, že za slap, in kar po vodi preskakujemo po vlažnih skalah naprej. Čez skalne bloke se spet malo dvigneva in pred nama je eno izmed najlepših mest v grapi: za naju razcep, za vodo združitev. In to v slogu - z obeh krakov pada voda v lepih slapovih in se zlije v skupno strugo.

Najprej se posvetiva levemu delu, kjer je nekoliko v skale vrezan ozek slap v dveh stopnjah. Pri tolmunu leži mrtev srnjak, ki je bil očitno nepreviden in je zdrsnil prek strmih sten v globino. Zlezeva v hude strmine levo nad slap, kjer že vidiva, kako nekaj metrov navzgor v

strugi voda v široki zavesi znova polzi čez zaraščene skale. Pravo razkošje slapov!

Svet je prestrm za varno nadaljevanje, zato se raje vrneva nazaj dol in poskusiva z druge strani. Ob slapišču spoštljivih razsežnosti, kjer se drug del Utrške vode prekucuje čez trebušaste stopnice, se vzpenja levo prek robu do že prej občudovanega slapu, ki je enostavno nežen - drobni curki prav počasi lezejo ob preloemu navzdol. Zraven je vse pomendrano in stran vodijo shojene stezice; očitno je tolmun napajališče za divjad s teh bregov. Tisti srnjak spodaj je zdaj že bolj razumljiv: ko se divjad tu preriva in poigrava, je le majhna nepazljivost dovolj, da se zgodba konča dvajset metrov nižje.

Nadaljujemo še nekoliko navzgor in se pri naslednjem razcepu obrneva. Vode je vse manj in grapa ni več izrazita. Prav zanimiv pa je droben slap, ki pada z leve - čisto je podoben Supotu pri Koštaboni v dolini Dragonje. Vrneva se do glavne grape, obideva že prej omenjeno slapišče in kmalu sva spet pri razcepu. Pravzaprav se grapa nadaljuje v isti smeri, le da je suha, kajti voda tu pridrvi dol z levega brega. Požene se v sredo tesnega žlebu, divje zdrvi navzdol in pljuske v globok tolmun. Nekoč je moralo biti drugače, sicer se žleb ne bi tako globoko zarezal v skale.

Ob vodi, ki je še vedno veliko, greva v breg, kjer se je prav kmalu spet treba umikati v desno. Pot zapirajo skalni bloki in nekaj zarez, med katerimi se prebija voda, ki je tudi nad robom še vsa živahna. Vse skupaj je spet bolj zajedeno v breg, struga se nekoliko uravna in pred nama je nenavaden prizor: šest približno meter visokih pragov, nanizanih drug za drugim, vsak pa je zagrnen z lepo vodno zaveso.

Na nebu se je medtem sivina raztrgala in prvi sončni žarki se zableščijo iz nemirnih tolmunčkov. Že tako strm svet se še bolj vzpne in razkrije najvišjo stopnico v celi grapi. Po vlažnih skalah med dvema pramenoma vode splezava kar čez slap - stena je namreč dovolj položna, praga sploh še ni konec. Vse polzi in omahuje v manjših slapičih v temačno globino. Cela stopnja je visoka blizu štirideset metrov. Visoko v grapi sva že, tako visoko, da se že pojavlja civilizacija, ki v vse te grape prihaja le od vrha dol. Opuščena stara elektrarna in počene cevi zmotijo romantiko zadnjega slapu. Vodo so nad skokom zajezili in je slap tako še nekoliko višji. Zraven štrli iz jezua konec cevi, ki ustvari dodaten slap. Tudi iz sten nad manjšo tesnijo, v kateri je elektrarna, pricurlja nekaj vode.

Svet se položi in med grmovjem se prebija droben potoček, ki ga je čedalje manj. In ko ga

zmanjka, sva na gozdni poti, ki naju popelje desno na rob nad Hotenjo, po katerem bova šla vse do Vrhovca. Idrjica in Hotenja sta globoko spodaj, najbolj pa je navdušujoč rob na drugi strani Hotenje - samotna bela kmetija čepi pod sedlom, nad prepadnimi pobočji Houdournika in Gabrovega brda. Daleč je še do šebreljske cerkvice.

POLIČANKA

Malo naprej od kraja Reka se pod samotno cerkvico Sv. Ivana na Šebreljah dolina Idrjice spet zoži v pravo sotesko. Za ovinkom po odcepu ceste, ki vodi v vasi pod Kojco, se desno v pobočja Šentviške planote zareže prva večja grapa - Poličanka. Vode nima kdovekako veliko, je pa zato toliko bolj poskočna, kar spoznamo prav kmalu. Stezice, ki je v začetku kar korajžna, prav kmalu zmanjka, voda se začne stiskati med kamnite stene in strma pobočja. Cel kup manjših slapičkov naznanja, da naju višje gori čaka še kaj večjega.

Med zelenjem drevja, ki se sklanja s pobočij nad strugo, prišumi v ušesa prvi zaresen slap. - Kaj je slap in kaj ne, je v grapah tod okoli težko določati, saj je cel tok potokov eno samo padanje v globino, kamor ga nezadržno vleče zemeljska težnost.

Po nekaj kolobocijah čez vlažne skale je pred nama čudovit, ozek pramen, ki skoči v dveh stopnjah čez blizu dvajset metrov visoko pregrado. Kdo bi meril višine teh slapov - lepota padajoče vode in mogočno šumenje povsem prevladata nad tako vsakdanjimi in natančnimi zadevami, kot so metri višine in nakloni vlažnih sten. Vzpneva se v breg na desni strani slapu, od koder se držeč za veje skloniva prav nad brezno, kamor omahne voda. Skozi nekakšen žleb, ostanek nekdanje struge, zlezeva pod mogočnimi skalami na rob, od koder se šebreljska cerkvica pokaže kot nekakšen stražar, ki bdi nad dolino. Za skalnim robom opaziva pod seboj še en manjši, širši slap, okrog naju pa je že vse polno velikih skalnih blokov, ki so se nekoč zrušili iz strmih sten visoko v pobočju.

Sonce je stene že pošteno obsijalo, medtem ko sva še vedno v vlažni senci majskega jutra. In ravno izpod teh sten se poševno v desno ulijeta dva lepa curka, zaradi katerih sva pravzaprav danes tu. Prejšnjo nedeljo sem ju namreč uzrl tam od Sv. Ivana, sama samcata v poraščenem pobočju Šentviške planote. Opuščena elektrarna in razpadajoče železne cevi pod slapom še spominjajo na podjetne ljudi, ki so se v teh samotah nekako morali znajti.

Nad slapom se struga nenadoma popolnoma uravna, še vedno pa se preriva med posameznimi skalnimi robovi na obeh straneh. Lep bukov gozd s svojo senco povečuje resnobno vzdušje. Malo naprej, za rahlim zavojem v levo,

prihaja potok iz temne špranje, desetmetrske neprehodne tesni z dvema zelenima tolmu-noma.

Krona vsega je seveda na koncu - z roba nad tesnijo pada v prvi tolmun prelep, kakšnih osem metrov visok slap, ki je zadnji večji v grapi Poličanke. Od tu naprej je vse nekoliko širše, svet postane bolj planotast, pojavi se prva stezica - bogve od kod. Malo naprej se izza vrbovja in drugega grmičja pokaže razpadajoča hišica. Po ostankih žlebov za njo sklepava, da je bil to nekoč mlin, verjetno za prebivalce samotne Police. Nekoliko naprej se med sončnimi žarki prikaže še ena bajtica, vsa obrasla z bršljanom, izpod katerega se sveti belo kame-nje. Streha se je že delno podrla, okna je prerasla vrba in o nekdanjem življenju govori le stezica, ki se usmeri skozi grmičav gozd nekam navzgor proti vasi.

Kmalu se struga razcepi in midva nadaljujeva po desnem kraku. Potoček je tu že majhen in precej zaraščen. Prečkava cesto, nato pa nad nežnim slapom, zadnjim na Poličanki, ob igrivih, žuborečih tolmunčkih pomalicava. Precej loma-stenja, na koncu že po suhi strugi ob celih preprogah kranjske bunike, je potrebno, preden se kam zares vidi.

Nenadoma se znajdeva na travnatem sedlu, od koder se pogled nezadržno odpre prek travnika, njive in samotne kmetije tja v snežne jezike Bohinjskih gor. Pomladni veter vleče čez rob in rumene glavice pogačic, ki jim tukaj svet, kot kaže, dobro dene, se klanjajo na vse strani. Po travnem robu se vzpneva desno na Degarnik. Nekje globoko spodaj se svetijo beli prodi Idrjice, bliže pod nama pa je med zeleno gozdno preprogo zarezana Poličanka. Za robom, na drugi strani Poličanke, ždi samotna Polica.

DABRČEK

Z Degarnika se vrneva na sedlo, nato pa se prek macesnovega roba prevaliva proti osrčju Šentviške planote, kjer se svet že spušča v novo zarezo - v grapo Dabrček. Po senožetih se spustiva do samotnega senika, prečkava kolovoz in v gozdu prav kmalu začutiva, kako se svet vse bolj ugreza: grapa počasi dobiva svojo podobo. Vse bolj v nedrja zemlje leze. Na dan pricurljajo prve vode, ki prav kmalu obliznejo prvo skalno pregrado, okovano v lehnjak, ki ga je tu vse polno.

Naslednji skok je že večji in tudi nekoliko težje ga je obiti. Strme trave na desni strani, z nekaj trdnimi drevesi, nama ponudijo prehod. Po nekaj umirjenih metrih pa se svet odlomi - pred nama izgine voda nekam v globino. Visoka skalna pregrada je nekoliko pohlevnejša le na desni. Nekako se spustiva čeznjo do desnega pritoka, ki prihaja nekje iz gostih bukovih gozdov zgoraj. Nekaj metrov navzdol čez manjše

skoje in razmetane skalne bloke še morava, da uzreva vse tisto pršenje, ki ga je na približno štiridesetmetrski steni res obilo. Voda najprej v enem pramenu skoči na ramo, s katere se navzdol požene v dveh curkih, ki se spodaj združita spet v enega samega. Ta pridrsi v tolmun po pol metra debelem lehnjakovem stebri, ki je prav neverjetno pokončen in vitek zrasel ob steni. Od tu naprej je struga za idrijske razmere skoraj mirna, čeprav se pod mogočnimi strmimi stenami na levem bregu voda še vedno veselo podrsava iz tolmunu v tolmun in se obližne ob kakšnem lehnjakovem stebričku.

Počasi grapa prileze na piano, prve senožeti se vzpenjo v bregove, pojavi se hiša, kolovoz, in bližava se Idrijci. Preden se Dabreck izlije vanjo, se še enkrat stisne med bregove, iz katerih se nad šumečo vodo sklanjajo cvetoči negnjoji. Na belem produ se splaši debel, črn gož, ki prek tolmunu odplava v kamnite bregove na drugi strani.

MAKČEVA GRAPA

Popoldne greva še v Trebušo. V dolino so pred dvema letoma vrezali živo rano - cesto, ki je pač odsev razvoja, ki počasi prihaja tudi v te kraje. Verjetno zgodovinska nujnost. V Gačnikovo in Pršjakovo sotesko vrževa le kratek pogled, saj danes hitiva v tretjo grapo, ki se spušča z Vojskarske planote.

Voda Makčeve grape se še ob izlivu v Trebušico vsa ihtava premetava po gladkih koritastih stopnjah. Pri mostu zavijeva levo, pod temo bukev, ki je zaradi oblakov nad Govci še gostejša. V temno zelen tolmun pred nama šumno pada za razmere v grapi prav obilen slap. Ko kopljeva v vlažni breg nad skalno pregrado, uzreva nad ustjem še nekaj prav čudovitih tolmunov in slapičev, drsajočih se ob gladko zlizanih skalah. Struga je nato nekaj časa umirjena, potem pa se pred nama vzpne skalnato stopnišče, čez katerega voda pridrvi iz lepega žleba, vrezanega med skalovje. Po kratki uravnavi se pojavijo trije manjši slapiči s spremljajočimi tolmini, zatem pa se pogled ustavi dobesedno na nebu. Veličastna, petdesetmeterska rdečkasta pregrada je pred nama in voda v vsej mogočnosti in hrumeči spremljavi pada čeznjo. V začetnem zaletu se pahljačasto razprši, zatem pa naleti na skalno izrastlino, kjer se razbije v dva curka. Levi je drobcen, desni pa je že zaradi ponovne pahljačaste oblike bolj reprezentativen. Do tal še enkrat vse skupaj udari ob skale, se združi v en sam curek, ta pa bučno konča divje zračno potovanje v manjšem tolmunu na skalnem pragu.

Visoko v levo, prek skal in redkega drevja, se zvleceva nad ustje slapu, od koder je prav srhljiv pogled v globino. Nad zelenimi bregovi

Kobilice, ki jo iz te višine že dobro vidiva, so oblaki še bolj potemneli in nekaj drobnih kapljic zmoči najini razgreti glavi.

Komaj se umiriva od navdušenja nad tem slapom, že se po nekaj korakih izza zelenečega drevja pokaže nov bel curek. Tudi ta se v svojem približno petnajstmetrskem padcu pahljačasto razširi. Nad njim naju čaka nekaj tolmunov, grapa se malo stisne - in kaj bi drugega pričakoval kot nov slap! Ni ravno visok, je pa zato prav zanimive oblike. Zgoraj najprej zavije po manjšem žlebiču v obliki črke S, nato pa se odrine od stene in pahljačasto razprši. Prav neverjetno je, koliko slapov v tej grapi dela pahljače.

Vode je vse manj, približujejo se senožeti okrog Hlipovca in Makuca. Nekaj skočnikov je še v grapi, zatem pa se ob lepem, zelenem tolmunu posloviva od zadnjega slapu. V dveh curkih, od katerih se desni spodaj spet razprši v pahljačo, drsi čez zadnjo skalno pregrado na najini poti. Nad njim je nekdanji jez in levo gori travniki in samotne trebušanske domačije.

Mimo Hlipovca se po robu nad Pršjakom vrneva v Krtošje. Tri samotne grape so danes za nama, polne šumečih spominov in še več novih izzivov.

MINIATURA

ZVENEČA TIŠINA

ALEŠ POTISK

Včasih mi je kdo dejal, da sem malce prismuknjen, ker pojmem gore kot živa bitja, se z njimi pogovarjam in hodim k njim po nasvete kot k najboljšim prijateljem.

V gorah se prav tako kot v človeški družbi začuti, kdaj nisi zaželen; nekakšna nelagodnost takrat prešine njihovega obiskovalca. Temu signalu kaže slediti, saj nosi pomembno sporočilo. Kadar se vam hoče približati nekdo, ki vam ni pogodu (morda trenutno, saj ga lahko že dolgo časa poznate), potem med vama nikakor ne bo tistega pravega, pristnega stika. Tako je tudi z gorami. Že spodaj se čuti, kdaj te gore zavračajo. Že imajo svoj vzrok za to! Ne bodo vam ga šle praviti. Pa se jih zaradi spoštovanja, ki jim ga dolgujemo, tudi ne spodobi spraševati.

Sedaj me megla in dež sploh ne motita več. Gora namreč ne govori tako kot ljudje. S tišino, meglo, pa soncem in cvetjem ter snegom nam posreduje svoja sporočila. Če takrat preklinjam in sem zamorjen in hočem sonce in nikoli več itd., se obnašam, kot bi prišel na obisk k prijatelju, ki je ravnokar zelo slabe volje in žalosten, pa bi ga hotel na silo spraviti do smeha in naenkrat pripraviti k dobri volji.